

”NETWORKING”

(IFLA konferencia. Montreal, 1982. augusztus)

FEIMER ÁGNES

Az 1982. évi IFLA konferencia szemléletesen példázta azt, hogy egy fogalom (networks, networking = hálózatok, hálózatépítés), milyen sokféleképpen értelmezhető anélkül, hogy eredeti jelentéséből veszítene, alapvető tartalmát, az *együtműködést* meg ne őrizné.

A hálózatok fogalmának meghatározásánál kétféle irányzat figyelhető meg: az egyik szerint, amely a szocialista országok gyakorlatát tükrözi, a könyvtári hálózat ”egymással szervezetileg összekapcsolt, többnyire azonos típusú, azonos felügyeleti szervhez tartozó könyvtárak együttesét”¹ jelenti, szemben a másik, tágabb szemléletmóddal, amely az ”erőforrások (bibliográfiai információ, dokumentumállomány) közös felhasználása és a használók jobb kiszolgálása céljából egymással kapcsolatban álló könyvtárak különböző típusú együtműködését”² jelöli. Ez utóbbi irányzaton belül számos variáció él, a konferencia előadói sokféle definíciót próbálnak megadni a hálózatokról, melyek közül érdemes néhányat felidézni.

Az egyik résztvevő fizikai és logikai hálózatot különböztet meg: az előbbi adat-kommunikációs rendszer, az utóbbi pedig mindazok a rendszerek, amelyek a résztvevők közötti valamilyen kapcsolaton, együtműködésen alapulnak. Ide tartoznak a könyvtári hálózatok is, de az olyan online kereső rendszerek, mint az ORBIT és a DIALOG ebből a körből kizárandók, mivel ott a részt vevő könyvtárak csak számítógéppel állnak kapcsolatban, nem közvetlenül egymással. A könyvtári hálózatoknak a következő jellemzőkkel kell rendelkezniük:

- a hálózat finanszírozása elsősorban a részt vevő könyvtárak által a szolgáltatásokért fizetett díjakból kell, hogy történjen;
- teljes munkaidejű személyzet kell, hogy a hálózatot működtesse;
- független vezető szervnek kell irányítania, amelyben nagy számban vannak képviselve a részt vevő könyvtárak;
- közösen fenntartott, géppel olvasható bibliográfiai adatbázisra kell épülnie;
- online módon kell kapcsolódnia egy távközlési rendszerhez.

A világ dokumentációs hálózatáról beszélve egy másik előadó a következő típusokat sorolja fel: kommunikációs hálózat, bibliográfiai hálózat, dokumentumközvetítő hálózat.

Günther *Pflug* szerint a hálózati formában az információátadás az elsődleges információ létrehozójától a végső felhasználóig a következő főbb állomásokon keresztül történik: adatbank-létesítők

adatbank-kereskedők (”eladók”)

adatbank-kezelők ("gazdák")
távközlési hálózat eladói
információ-szétsugárzó központok
irodalomellátási intézmények.

A kérdés az, hogy a felsorolt funkciók közül melyeket tölthetnek be könyvtárak is. Az első feladatot a referáló szolgáltatásokon és a dokumentációs intézményeken kívül könyvtárak is elláthatják, ahogy például sok nemzeti könyvtár a nemzeti bibliográfiát mágnesszalagos formában is kiadja, ami az utóbbi években egyre bővülő információs adatbankok kialakulásához vezetett (BLAISE, BIBLIO-DATA).

Az információs adatbankok – túllépve eredeti funkciójukon – egyre inkább elvégzik a hagyományos feldolgozó munkát más könyvtárak számára. Néhány esetben ez volt az elsődleges feladatuk, mint például az OCLC-nél, amely e tekintetben "prototípusul" szolgál, ugyanis nemzeti könyvtárak termékeit másodlagos szolgáltatásként nyújtja más könyvtárak számára. Ez nagyrészt a BLAISE-re is vonatkozik.

Előfordulhat, hogy a könyvtárak speciális referenz feladatok ellátása érdekében létesítenek adatbankokat; ezek előzményei a központi katalógusok vagy egyes gyűjtemények központi indexei voltak, amelyek hagyományosan könyv-, vagy cédula-formában készültek. Ezek a formák azonban nem bizonyultak kielégítőnek (főként a folyóiratok központi katalógusa esetében) lassúságuk és nehezen kezelhető voltuk miatt.

A második szintet az adatbank-kereskedők képezik; ezek lehetnek könyvtárak is. A nemzeti könyvtárak a számítógépes termékeik iránti igények felkutatását és a szolgáltatások terjesztését rendszerint nem bízzák más intézményre. Esetükben az adatbank-létesítők és az adatbank-kereskedők közötti különbség nem döntő fontosságú. Tradicionális nemzeti könyvtáraktól azonban nem szokatlan, hogy bibliográfiájuk eladását és gyakran nyomdai előállítását is kiadóra bízzák. (Például a francia nemzeti könyvtár által szerkesztett nemzeti bibliográfiát a Cercle de la Librarie kiadó jelenteti meg.)

A harmadik szinten, az adatbank-kezelők vagy a "gazdák" szintjén ritkán jelentkeznek könyvtárak. Rendszerint más szervezetekre bízzák ezt a magas szintű műszaki feladatot, gyakran olyan intézményekre, melyeket kifejezetten erre a célra hoztak létre, mint például az OCLC-t az Egyesült Államokban vagy a regionális könyvtári számítógépközpontokat Nagy-Britanniában és az NSZK-ban.

Előfordul, hogy a könyvtárak közös számítógépet használnak adatbankjaikhoz, de világszerte egyre erősebbé válik az a tendencia, hogy speciális "gazdákat" hozzanak létre a könyvtárra orientált adatbankok kezelésére, ezek azután természetesen könyvtári feldolgozó központokként is működnek. Az adatbank-kezelők igen széles körű szolgáltatásokat képesek nyújtani, nemcsak információkat sugároznak szét, hanem egyéb szolgáltatásokat is adnak. A könyvtárak ugyanis számtalan munkafolyamat végzésére hasznosítják ezek hard- és software-jét (például katalogizálásra, leltározásra, időszaki kiadványok nyilvántartására, kölcsönzés-nyilvántartásra stb.).

A távközlési hálózat eladóinak tevékenysége teljesen a könyvtárakon kívül esik. Ez általában az ország postai igazgatásának törvényben rögzített kötelessége. A hírközlési hálózat eladói határozzák meg az adatközlés alapvető műszaki feltételeit. Nagyon fontos, hogy a hírközlési rendszerek kompatibilisek legyenek egymással (ld. EURONET DIANE).

A könyvtárak egyre aktívabb szerepet játszanak az információ szétszórásában, több ok miatt is. Először is, a kutatóknak és tudósoknak a magas költségek miatt nem érdemes az információs hálózathoz kapcsolódó terminált saját maguknak beszerezni; jobban is szeretik a könyvtárak vagy információs ügynökök közvetítette szolgáltatásokat. Másodsor, a visszakeresés az online adatbankokban túl bonyolultnak bizonyult az ehhez nem értő kutató számára; segítség nélkül nem boldogul vele. Harmadszor a kutató egy speciális probléma megoldását keresi, s nem érdekli, melyik adatbázisban találja meg a választ, viszont nincs áttekintése valamennyi adatbázisról, amelyben a keresés eredményel járhat. Hozzá kell tenni, hogy a kutató általában nem elégszik meg az irodalom tényszerű felsorolásával, hanem átfogóbb szolgáltatást igényel, a könyvtárak erre nem mindig képesek, ezért a sokkal drágább tájékoztató ügynökök előtt is tág tér nyílik.

Az "adatbank gazdákhoz" közvetlenül hozzáférő könyvtárak száma az Egyesült Államokban (és Kanadában) sokkal nagyobb, mint Európában. Erről tanúskodnak a konferenciaelőadások, amelyek közül ebben az évben a szokottnál érthetően (a konferencia helyszíne Montreal!) több foglalkozik Kanada és az Egyesült Államok könyvtárügyével, könyvtári hálózataival, együttműködési formáival. Az Egyesült Államokban a hálózatok létrehozása csupán bibliográfiai célokat szolgált, s a bibliográfiai folyamatok számítógépesítésén és a fejlett adatátviteli rendszereken alapult. Az első számítógépes könyvtári-bibliográfiai hálózat alapja, a MEDLARS 1961-ben született. Ugyanebben az évben indult a Science Citation Index. 1965-ben jött létre a MARC, amely alapja lett a bibliográfiai tájékoztató mai, nemzetközi szabványos adatközlési formátumának. 1967-ben hozták létre az OCLC-t, amely azóta az Egyesült Államok és a világ legnagyobb bibliográfiai adatszolgáltató rendszere lett, magában foglalva számos alrendszert (közös katalogizálás és online központi katalógus, állománygyarapítás, kölcsönzési nyilvántartás, időszaki kiadványok nyilvántartása stb.). Az alapító 50 taggal szemben 1980-ban már több ezer könyvtár volt tagja az OCLC hálózatának. 1968 és 1974 között sok kereskedelmi online kereső szolgálat alakult, többek között a Lockheed DIALOG rendszere, az ORBIT és a BRS. 1973-ban kezdődött a CONSER (Conversion of Serials)-terv, amelynek fő célja az időszaki kiadványok bibliográfiai adatai egységesített, nemzeti online adatbázisának létrehozása. A Council on Library Resources által támogatott CONSER címanyagát az OCLC gondozza. A terjesztés joga az OCLC, a Library of Congress és a National Library of Canada között oszlik meg; velük együtt mintegy 20 nagy észak-amerikai tudományos könyvtár vesz részt a programban. Az adatbázis 1981 végén körülbelül 367 ezer tételt tartalmazott, ebből mintegy 135 ezer volt az autentikusnak elfogadott bibliográfiai egységek száma.

Az 1970-es években sorra alakultak a nagy könyvtári hálózatok: 1973-ban az RLG, 1974-ben a BALLOTS, 1976-ban a WLN. 1978-ban a Council on Library Resources elindította a Bibliográfiai Szolgáltatások Fejlesztési Programját egy országos bibliográfiai szolgálat kialakítása céljából. 1981-ben a Library of Congress lezárta cédulakatalógusát, az új bibliográfiai tételek 1981. január 1. után már csak az LC számítógépes bibliográfiai rendszerébe kerülnek be.

A felsorolt események és dátumok természetesen csak jelzik az amerikai számítógépes könyvtári és információs hálózatok fejlődésének útját és főbb állomásait (e témáról

átfogó és részletes tájékoztatást Szántó Péter adott a magyar könyvtári szaksajtóban³). A jelenlegi fejlődés a már meglevő számítógépes rendszerek összekapcsolása, egy nemzeti információs hálózat létrehozásának irányába halad. Ennek azonban elengedhetetlen feltétele az információcserét lehetővé tevő távközlési hálózat tökéletesítése. A másik fontos feladat az ún. name authority file szolgáltatás kifejlesztése (kb. = hivatalos elnevezések tára, azaz az adott könyvtár vagy rendszer által használt rendszavak, tárgyszavak, utalások vagy hivatkozások stb. jegyzéke a katalogizálásban való egységes használatuk érdekében), amelyben a Library of Congress játszik vezető szerepet. A mai amerikai könyvtári élet harmadik jellegzetes vonása az, hogy sok könyvtár tért át vagy szándékozik áttérni számítógépes online katalógusokra, amelyekhez a használók is közvetlenül hozzáférhetnek.

Kanadában a helyzet egészen más, bár ott is sok kisebb-nagyobb könyvtári hálózat működik: az integráció egyelőre teljes mértékben hiányzik. A könyvtárügy az ország általános helyzetét tükrözi: az információs források egyenlőtlenül oszlanak meg az országon belül, három nagyvárosra (Torontó, Ottawa és Montreal) koncentrálódnak. Kanada elsődlegesen importálja az információkat; ez bizonyos fokú gazdagságot, bő választékot jelent, de a nemzeti kultúra fejlődése ellen hat. A források a különböző típusú könyvtárak között is egyenlőtlenül oszlanak meg. Az utóbbi húsz évben az egyetemi könyvtárak gyorsabban fejlődtek, mint a közművelődési könyvtárak, és könnyebben juthattak számítógéphez is. A nemzeti könyvtári szolgáltatások későn jelentek meg a kanadai könyvtárügy történetében, de az utóbbi negyedszázadban igen erős fejlődésnek indultak. A felsorolt tényezők következtében a könyvtári hálózatok helyi és ad hoc jellegűek, nem integráltak. A hálózatok létesítéséhez szükséges információs és adatátviteli technológia fejlesztése rendkívül fontos a Kanadában levő nagy távolságok leküzdéséhez. Az ország legnagyobb problémája nem a hálózatok létrehozása, hanem fejlesztésük összehangolása és nemzeti alapon történő integrációja. A legismertebb könyvtári hálózat az UTLAS, amely használói számát tekintve az OCLC után a második Észak-Amerikában. Nem egyetlen közös adatbázisból áll: a részt vevő könyvtárak saját adatbázissal rendelkeznek és eldönthetik, hogy más könyvtárak használhatják-e rekordjaikat vagy sem. A katalogizálási rendszeren kívül mini-számítógép segítségével történő kölcsönzési és állománygyarapítási rendszer is működik az UTLAS-on belül. Kanadában annyi bibliográfiai hálózat létezik, hogy sok könyvtár több hálózatban vesz részt. A legfőbb gond az, hogy a rendszerek és hálózatok nem tudnak egymással kapcsolatot teremteni, így a géppel olvasható információ átadása nehézségekbe ütközik. INet/Gateway próba néven most folyik kísérlet annak megállapítására, hogy egymással inkompatibilis rendszerek hogyan tudnának mégis kommunikálni egymással.

Európában a legtöbb országra kiterjedő online információs hálózat az EGK-országok által létrehozott EURONET. A hálózatban a 9 tagország postai szervezete és a legnagyobb információs adatbankok tulajdonosai vesznek részt, akik együtt a DIANE-t (a szolgáltatás neve) alkotják. Az EURONET-nek mint bibliográfiai adatbázisnak számos előnye van. A távközlés útján történő szétsugárzás új helyzetet teremtett a nemzeti bibliográfiák készítői számára: a nemzeti bibliográfia a hálózaton belül olyan tagokhoz is eljut, akik azt nyomtatott formájában általában nem használják. A másik előny a bibliográfiai adatok online hozzáférhetősége, ami széles körű használatot tesz lehetővé.

Eddig a hálózatok egyik fajta értelmezéséről volt szó. Mint láttuk, a fejlett technikával rendelkező, a gépesítést és az ezen alapuló hálózatépítést az 1960-as években megkezdő országok számára az előrehaladást ma már a különböző online könyvtári hálózatok összekapcsolása jelenti.

A dokumentum eljuttatása a felhasználóhoz sokszor csak könyvtárközi kölcsönzés útján lehetséges, ami szintén bizonyos fajta könyvtári hálózaton belül történik. A hálózat fogalmát dokumentumszállítási hálózatra szűkítve, több előadó hazája könyvtárközi kölcsönzési rendszerét mutatta be. A példa minden ország számára Nagy-Britannia, ahol a British Library Kölcsönzési Részlege – amely 1973 óta működik ebben a formában, – saját állományából elégíti ki a bel- és külföldi kéréseket. A kölcsönzés mechanizmusa rendkívül egyszerű: a címek betűrendjében nyilvántartott állományból kikölcsönzött mű helyére a kérés egy másolata kerül. Katalógust csak akkor használnak, ha a keresett kiadvány nem található a polcon. A kérések 86%-át ki tudják elégíteni, a többit pedig a náluk kezelt központi katalógus alapján kikeresett lelőhelyre küldik. 1981-ben 2 millió 161 ezer hazai és 525 ezer külföldi kérést kaptak, amelynek 67%-a tudományos és műszaki irodalomra vonatkozott. A folyóiratok iránti igény sokkal nagyobb (74%), mint a könyvek iránti. Közművelődési könyvtárak ritkábban fordulnak a Kölcsönzési Részleghez, mivel számukra ez a második állomás: első szinten regionálisan kísérik meg a kielégítést.

Az NSzK-ban hét regionális központi katalógus működik, ezért a könyvtárközi kölcsönzés is hét nagy területre van osztva.

Brazíliában nincs országos központi tudományos és műszaki könyvtár, ezért a könyvtárak kiválasztott csoportja („báziskönyvtárak”) lát el központi feladatokat. COMUT néven ezek a könyvtárak könyvtárközi kölcsönzési programot szerveztek azzal a céllal, hogy a kölcsönzésen kívül szabadalmakról, könyvfejezetekről, kutatási jelentésekről, konferencia-anyagokról másolatokat is szolgáltatassanak, valamint elősegítsék az ország távközlési hálózatának fejlődését annak érdekében, hogy a telex-szolgáltatások és az online rendszerek lehetővé tegyék a gyors dokumentumszállítást. A báziskönyvtárak gyűjteményéről mikrokártya formában készül majd központi katalógus, amelyet két-évente felfrissítenek. A tervek szerint a program kiterjed a külföldi dokumentumokhoz való hozzáférésre is, a különböző országok könyvtárközi kölcsönzési szerveivel kötendő, kétoldalú megállapodások révén. A COMUT hatására más latin-amerikai országok is létrehozták a báziskönyvtárak hálózatát a könyvtárközi kölcsönzés elősegítésére, s ez kedvezően hatott az országok közötti kölcsönzési forgalomra.

Néhány előadó könyvtári hálózatról beszél olyan esetekben is, melyeket mi gyűjtőkori együttműködésnek neveznénk. K. W. *Humphreys* a nemzeti és az egyetemi könyvtárak együttműködési lehetőségeit vizsgálja a tudományos értékű irodalom gyűjtésében, felsorolva néhány ismert gyűjtőkori együttműködési tervet (Farmington-terv, Scandia Plan, Sondersammelgebietsplan stb.), s megállapítja: a könyvtári források országos koordinálására célszerű állami támogatással bizottságot létrehozni, amely pénzügyi segítséget nyújtana az együttműködő könyvtáraknak a beszerzéshez és a szolgáltatásokhoz. Munkájában a nemzeti könyvtár képviselőin kívül az egyetemi könyvtárak is vegyenek részt. Fontos feladata lenne, hogy országos politikát dolgozzon ki a nemzeti és az egyetemi könyvtárak állami támogatásáról, s felügyeletet gyakoroljon a hálózatépítés fölött.

Nagy-Britanniában több gyűjtőkori együttműködési terv készült. 1951-ben indult az a program, amelynek célja Nagy-Britannia és Írország tudományos könyvtárai között a könyvtárközi kölcsönzést megszervezni, valamint közös tervet készíteni az 1800 előtt megjelent könyvek beszerzésére. Ennek értelmében minden könyvtár egy adott időszakban megjelent könyvek beszerzéséért felelős. A tervben részt vevő 36 könyvtár, évente mintegy 50–100 fontot fordított a kiadványok megvásárlására, s a beszerzett művek jegyzékét központilag kezelték. 1977-ben nyolc skót egyetemi könyvtár, két közművelődési könyvtári hálózat és a National Library of Scotland hozott létre gyűjtőkori együttműködést ("hálózatot") a régi és ritka könyvek különgyűjteményének gyarapítására. Az 1982-ben létrejött SCOLCAP, a skót könyvtárak állományát nyilvántartó, online adatbázis nagy segítséget jelentett a terv megvalósításához.

A keleti és afrikai gyűjtemények központjai szintén szoros együttműködést alakítottak ki az állománygyarapításban. A SCONUL Advisory Committee on Orientalist Materials kiadta az Ázsia-gyűjtemények központi katalógusát, amely mintegy 200 ezer címet tartalmaz. 1962-ben alakult a SCOLMA (Standing Conference of Library Materials on Africa), amely a résztvevők egybehangolt állománygyarapítási politikáját határozta meg. Ennek értelmében a tagok más-más afrikai országból származó irodalom beszerzésére vállalkoztak úgy, hogy az egész kontinenst feltárják. A gyűjtőkori együttműködési tervek további eredményes kibontakozásának akadálya az anyagi támogatás nagymértékű csökkenése.

Számos "hagyományos" könyvtári hálózattal is megismerkedhetünk a konferencia előadásai alapján: képet kapunk Japán könyvtári rendszeréről, Kína akadémiai könyvtári hálózatáról, a Szovjetunió – hazánkéhoz hasonló – könyvtári rendszeréről. A Szovjetunióban a könyvtárak 90%-a állami kezelésben van, 10%-a pedig a szakszervezetek, illetve kolhozok tulajdona. A könyvtári rendszerben meghatározó szerepet játszanak a közművelődési könyvtárak (számuk 130 ezer), melyek ma már központosított rendszerekben működnek. Az iskolai könyvtári hálózatban 134 ezer könyvtár vesz részt. A harmadik fontos hálózat az általános tudományos és szakkönyvtáraké, amelyek közül a 23 ezer tudományos-műszaki könyvtár speciális helyet foglal el az országos könyvtári rendszerben. Ez utóbbiak hálózati központja az Állami Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtár (GPNTB). Az akadémiai könyvtári hálózatba a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának 500 könyvtárán kívül a köztársasági tudományos akadémiák, kutató- és tájékoztatási intézetek könyvtárai is beletartoznak. A 860 könyvtárat magában foglaló felsőoktatási könyvtári hálózat tudományos és módszertani felügyeletét a moszkvai Lomonoszov Egyetem Gorkij Tudományos Könyvtára látja el. Az országos könyvtári rendszernek két további alrendszere a mezőgazdasági könyvtáraké és az orvostudományi könyvtáraké. 1975-ben a szovjet Kulturális Minisztérium megalakította az Állami Ágazatközi Bizottságot, amelynek feladata a könyvtárügy országos politikájának kidolgozása és minden típusú könyvtár tevékenységének összehangolása az ország könyvtári rendszerén belül. A Bizottsághoz csatolták a Könyvtári Tanácsot, amely tanácsadói testületként működik, tagjai az ország fő könyvtárainak és a hálózatoknak a képviselői. A Szovjetunió országos számítógépes tudományos-műszaki tájékoztatási rendszerére vonatkozó programmal összhangban nemrég 78 tájékoztatási intézményben vezettek be számítógépes rendszert az állománygyarapítás, kölcsönzés és más munkafolyamatok automatizálására.

A már megvalósult nemzetközi együttműködés (nemzetközi hálózat) példája az ISDS. 1971-ben az UNESCO UNISIST programjának részeként hozták létre azzal a céllal, hogy a világ időszaki kiadványairól (a bibliográfiai azonosításukhoz szükséges lényeges információk feltüntetésével) hiteles nyilvántartás készüljön. A Párizsban működő Nemzetközi Központ 43 nemzeti és 2 regionális központtal tart fenn kapcsolatot (alkot hálózatot). A Nemzetközi Központban van a most 150 ezer időszaki kiadványt tartalmazó géppel olvasható adattár, mely évente mintegy 25–30 ezer címmel bővül. A Központ felel a nemzeti és regionális központoktól beérkezett információk továbbításáért a résztvevő országokhoz, szervezetekhez és egyéni használókhoz. Az ISDS tehát jelentős lépés az IFLA egyik nagy programjának, az UBC-nek (egyetemes bibliográfiai számbavétel) megvalósulásában. A másik fontos program, az UAP (a kiadványok egyetemes hozzáférhetősége) realizálása érdekében még sok a tennivaló, bár az ismertetett könyvtárközi kölcsönzési rendszerek jó alapot teremthetnek a nemzetközi összefogáshoz, amihez remélhetőleg a montreali konferencia is hozzájárult.

Az elhangzott előadások ismét azt sugallják: egy ország sem támaszkodhat csupán saját erőforrásaira; a világ dokumentumaihoz való hozzáféréshez, a róluk való tájékozódáshoz, végső soron a használók jobb kiszolgálásához elengedhetetlen a nemzetközi együttműködés.

IRODALOM

- 1 Könyvtári és tájékoztatási tárgyszójegyzék. Tezaurusz-tervezet. Összeáll. Horváth Magda, Kövendi Dénes. OSZK–KMK. Bp. 1976. 187 p.
- 2 MARTIN, Susan K.: Library networks, 1981–1982. White Plains, Knowledge Industr. Publ., Inc. 1981. 160 p.
- 3 SZÁNTÓ Péter: Számítógépes információs hálózatok az USA-ban. = TMT. 26. évf. 1979. 7–8.sz. 305–322.p.

A szemle a következő konferencia-előadások alapján készült:

- BOSSMEYER, Christine: EURONET: possibilities and limits of the national bibliographic centres. 9.p.
- BURNS, Barris A. F.: CONSER (CONversion of SERials): what it is and how it works. 15 p.
- GUY, R. F. – LANGE, J. A.: Network in the library school curriculum. 15 p.
- GVISIANI–KOSYGINA: The library network of the Soviet Union. 13 p.
- HASS, Warren J.: Network developments in the U.S. at the national level. 9 lev.
- HUMPHREYS, K. W.: The principles of the relationship between national and university library collections as a basis for a network. 15 p.
- LINE, Maurice B.: The British Library Lending Division as a central document supplier. 18 lev.
- MIRANDA, Antonio: Access to documents in Brasil: interlibrary loan programme – COMUT. 17 p.
- MOON, Brenda E.: The development of special collections: problems of constructing networks. 10 p.
- PFLUG, Günther: The role of libraries in the information network. 16 p.
- STUART–STUBBS, Basil: Library networks: the Canadian experience. 14 p.
- SZILVÁSSY Judit: ISDS: world-wide serials control. 14 p.